

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П.ДРАГОМАНОВА

С.Г. Головки

КОНСЕРВАТИВНА ПОЛІТИКА
РЕФОРМУВАННЯ БРИТАНСЬКОГО
ТРЕД-ЮНІОНІЗМУ У 1980-1990 рр.

"Знання"
1999

У другій половині ХХ ст. відбулися докорінні зміни в економіці індустріально розвинутих країн Західної Європи. Впродовж 50-70-х рр. спостерігалися процеси зменшення ролі "старих" галузей індустрії - видавничої, металургійної, текстильної, які характеризувалися затратними показниками, і підвищення в економіці питомої ваги "нових" галузей виробництва, які характеризувалися зростанням ролі високих технологій, якості праці, кваліфікації персоналу тощо.

Перехід від індустріального капіталізму до інформаційно-технологічного виробництва супроводжувався принципово важливими змінами в суспільстві. Вони стосувалися розподілу капіталу між галузями економіки, структури професійно-фахової зайнятості, ролі окремих соціальних груп у системі виробничих відносин та їхнього політичного впливу в суспільстві.

Економічні зміни та зрушення у соціально-фаховій структурі суспільства не могли не позначитися на політичних процесах. Якщо в 70-х рр. уряди Великої Британії дотримувалися порівняно пасивної позиції стосовно цілеспрямованого впливу на процеси соціальної модернізації суспільства, то впродовж 1979-1990 рр. уряди консервативної партії намагалися максимально прискорити адаптацію соціальної структури британського суспільства до нових економічних реалій.

Профспілки відігравали в житті Великої Британії епохи індустріального капіталізму традиційно важливу роль. Вони представляли інтереси промислових робітників з їхнім специфічним фахово-галузевим поділом, що знайшов відзеркалення в структурі Британського конгресу тред-юніонів (БКТ). Тред-юніони відігравали значну роль у формуванні політики Лейбористської партії (ЛПВ), створеної за ініціативою профспілок на початку ХХ ст. як комітет робітничого представництва.

Упродовж 70-х рр. протиріччя між нагальними потребами розвитку країни та позицією профспілкового руху об'єктивно загострювалися. БКТ і ЛПВ (остання свідомо чи вимушено) фактично заперечували необхідність прискорення економічних реформ, зокрема внаслідок залежності від позицій та сьогоденних інтересів представників робітничого класу та профспілкової бюрократії. Головна ж ідея неоконсервативної революції полягала в рішучому прискоренні реформ і, зрештою, - у прискоренні мікро- та макроекономічного розвитку країни з метою подолання абсолютного та відносного відставання від інших провідних індустріально розвинених демократій.

Завдання національного розвитку за умов 70-х рр. об'єктивно не могли бути виконані Лейбористською партією, яка економічно та електорально залежала від тред-юніонів.

Фактично конфлікт між торі і БКТ був спричинений та обумовле-

Рецензенти:

Осмоловський С.О., кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри загальної історії Національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова;

Кучменко Е.М., кандидат історичних наук, доцент.

Рекомендовано до друку кафедрою загальної історії Національного педагогічного університету

ім. М.П.Драгоманова

Протокол № 10 від 19.05.1999.

Головко С.Г.

Г61 Консервативна політика реформування британського тред-юніонізму у 1980-1990 рр. — К.: Знання, 1999. — 25 с. — Бібліогр.: с.24-25.

ISBN-966-618-053-7

У роботі на основі широкого кола джерел автор аналізує суспільно-політичні та соціально-економічні зміни у Великій Британії 1980-1990 рр.; розкриває суть політики М.Тетчер щодо тред-юніонів, а також ті зміни, що відбулися в профорганізаціях під дією політики неоконсерваторів.

Призначена для викладачів та студентів історичних факультетів, усіх тих, хто цікавиться історією сучасної Англії.

ББК 63.3(4ВЕА)

ISBN 966-618-053-7

© Головко С.Г., 1999.

ний специфікою економічного і політичного розвитку країни. Від його розв'язання безпосередньо залежали темпи і глибина соціально-економічних перетворень у країні.

Роль профспілок у британському суспільстві наприкінці ХХ ст. вже не відповідала структурі економіки. У країні відбувалися суттєві зрушення:

- абсолютне та відносне скорочення чисельності індустріального робітничого класу;

- підвищення загального рівня кваліфікації працюючих, що спричинило індивідуалізацію виробничого процесу;

- посилення суперечностей між гіпертрофованою роллю профспілкової бюрократії та індивідуальними інтересами рядових членів профспілок.

Профспілкова бюрократія стала гальмувати розвиток країни. Її негативний вплив позначився на протидії економічним реформам, включаючи приватизацію; консервуванні архаїчної соціальної структури зайнятості, протидії необхідним трансформаціям та галузевому черевалу робочої сил; використанні страйків як чинника економічного і політичного тиску на уряд та підприємців, що поглиблювало економічну кризу та сприяло посиленню відставання від інших країн Західної Європи та Америки. Взаємовідносини неоконсерваторів та тред-юніонів у 1980 - 1990 рр. характеризуються результативністю законодавчого втручання у стагнуні засади тред-юніонізму, що призвело до зменшення кількості акцій "промислових дій", чисельності членів профспілок, значного обмеження правила "закритого цеху", яке сформувалося ще на початку зародження профспілкового руху. З іншого боку, в період, що розглядається, Англія успішно пододала серйозну соціально-економічну кризу 1970-х - початку 1980-х років і зайняла п'яту позицію у світовому рейтингу найрозвинутіших країн.

В аналізі взаємовідносин тред-юніонів та правлячої, консервативної партії важливе місце належить питанню трансформації британського профспілкового руху та пошуку ним нових форм і методів діяльності, адже, незважаючи на масивний наступ кабінетів М.Тетчер а внутрішні проблеми, профспілки знайшли себе в суспільстві. Дані спектри новітньої історії Англії є особливо актуальними, оскільки в соціально-економічних умовах, що склалися в Україні, існує проблема вибору економічної моделі розвитку і різні погляди на шляхи виходу кризи та оживлення української економіки - від повернення до орсткого державного регулювання економіки до впровадження політики радикальної лібералізації, що базується на проведенні приватизації та розвитку "малого" бізнесу, запровадженні "здорової" конкуренції, зменшенні втручання держави. Думальність британських тред-юніонів в умовах впровадження жорсткої монетарної політики

консерваторів виступає цікавою проблемою для дослідження з огляду на процес пошуку та становлення нової ролі профспілок в українському суспільстві.

Тред-юніони напередодні "великих змін"

Велика Британія була і залишається особливою країною у багатьох відношеннях. Саме вона має чи не найдавніші традиції державотворення, а тому британські форми організації економічного та суспільно-політичного життя значною мірою відрізняються від європейських. Історично склалося, що важливу роль у Сполученому Королівстві відіграють тред-юніони - профспілкові організації, які відстоюють права англійських робітників. У 1868 році профспілки утворили Британський конгрес тред-юніонів - центральне об'єднання професійних спілок. БКТ і до цього часу залишається об'єднаним національним центром профспілкового руху Великої Британії. Як постійно діюче об'єднання конгрес виступає від імені профспілок, що є його членами, при вирішенні різноманітних проблем та суперечок. Особливістю англійського профспілкового руху є те, що головною формою організації робітників виступають цехові профспілки, які об'єднують в собі працівників окремої професії [38: 38-42]. Зрозуміло, що деякі з таких профспілок можуть бути зовсім невеликими. Але незважаючи на це в Англії зберігається цехова структура профспілкового руху. В останні десятиріччя спостерігається тенденція переходу на виробничий принцип, який стисло можна охарактеризувати так: одне підприємство - одна профспілка, що призвело до злиття та укрупнення профспілок. Якщо в 1962 році до БКТ входили 182 профспілки, то на час приходу до влади "нових торі" їх було 109 (1980 р.) [39: 40-43]. Процес злиття дрібних профспілкових організацій відбувався або згідно адміністративних рішень, коли створювалися великі загальногалузеві органи (при цьому відносна самостійність профспілок зберігалася), або проходило злиття кількох профспілок і утворювалася секція для організації, які були окремими одиницями. Невеликі проффорганізації приєднувалися до більших для об'єднання зусиль у проведенні "промислових дій". Проте, незважаючи на тенденції укрупнення, які спостерігалися в кінці 1970-х - 1980-х рр., у Великій Британії існувала добре розвинена система автономних організацій за місцем роботи. Основним структурним осередком профспілок було і залишається місцеве об'єднання територіально-географічного характеру, хоча існували і виробничі профспілки. Преміальним первинним проффорганізації виступає шоп-стюард (цеховий староста). З одного боку, цехові старости є виразниками інтересів робітників, а з іншого боку, представниками керівників органів проф-

спілки на місцях. Вони обираються колегами по роботі і можуть називатися "збирачами внесків", "батьком церкви", "делегатами", "відповідальними за кореспонденцію" [36: 5]. Шол-стюарди утворюють організації або комітети. Такі комітети створювалися в лікарнях, конторах, дельо і були впливовими представниками профспілки на підприємствах та установах. Якщо на підприємстві ніє кілька профспілок, то формуються об'єднані комітети цехових старост, а вони можуть об'єднуватися у центральні комітети цехових старост (низка підприємств компанії чи галузей промисловості). У 1980-х роках в Англії налічувалося від 300 до 400 тисяч шол-стюардів [42: 150-157]. Цехові старости в своїй більшості - це неоплачувані профспілкові працівники, які багато роблять для профорганізації. Проте, як визнавали самі тред-юніоністи, деякі комітети цехових старост шкодять діяльності національних організації, оскільки намагаються виробити власні напрямки діяльності, що не співпадають з курсом керівництва профспілки і, таким чином, знижується ефективність співробітництва керівних органів та представників на місцях, а відтак і всього профспілкового руху. Кількість місцевих рад профспілок в Англії та Ірландії становить біля 500. Робота рад фінансується за рахунок членських внесків. Всі ради профспілок об'єднуються у Федерації рад профспілок, яких у Великій Британії більше 20. Щоб координувати дії Федерацій, БКТ створив Об'єднаний Консультативний Комітет рад профспілок, який складається з 6 представників рад профспілок та 6 представників Генеральної Ради БКТ.

Зуважимо, що БКТ не є єдиним центром профспілкового руху. Хоча Британський конгрес тред-юніонів найбільша національна конфедерація профспілкових організацій, у Великій Британії існують тільки 15 профспілкових конфедерацій та федерацій, які створюються профспілками для об'єднання зусиль на переговорах з підприємцями. Ці федерації можуть бути як незалежними, так і працювати тільки з БКТ. Прикладом таких об'єднань є створена в 1989 році Загальна Федерація профспілок, що складається з 33 профспілок плюс союцізовані члени, які можуть бути членами БКТ. Федерація співробітничав з БКТ і пов'язана з ним, але має власні фонди для надання допомоги членам профспілки під час трудових суперечок та промислових дій". Як бачимо, система британського профспілкового руху замикається досить складною та розгалуженою.

Що ж являв собою британський тред-юніонізм на час приходу до влади неоконсерваторів? Наприкінці 1970-х років загальна кількість членів профспілок Великої Британії дорівнювала 13 млн. 498 тис. чоловік, кількість профорганізацій - 454, з них до складу БКТ входили 99 профспілок чисельністю 12 млн. 173 тис. [44: 120]. У 1979 році зміщався максимум зростання чисельності профспілкового руху. Для порівняння зазначимо, що в 1976 році кількість членів профспілок

становила 12 млн. 386 тис. чоловік, у 1981 - 12 млн. 106 тис., у 1987 - 9 млн. 500 тис. чоловік [13: 276]. Темпи приросту кількості членів профспілок почали значно зростати з 1974 року, коли на лютневих виборах перемогли лейбористи. Успіх АПВ був зумовлений різними чинниками, зокрема провалом політики уряду консерваторів на чолі з Е.Хітом. Значну роль у перемозі лейбористів відіграли профспілки, які активно підтримали АПВ на виборах. Після приходу до влади, лейбористи відмінили закон попереднього консервативного уряду "Про відносини в промисловості" та врегулювали конфлікт із підприємцями. Були прийняті закони "Про профспілки та трудові відносини" (1974), "Про здоров'я та охорону праці на виробництві" (1974), "Про захист зайнятості" (1975) [14: 26]. Фактично відновлювалися та розширювалися права профспілок, а їх вплив у суспільстві зростає. Підприємці, в особі адміністрації підприємств, були зобов'язані оплачувати час, затрачений профспілковими діячами на громадську роботу, профспілки мали право контролювати безпеку праці на підприємствах через свого представника, а також могли виступати від імені всіх працюючих на підприємстві з метою підвищення заробітної платні [51: 60]. У 1977 році вступив у дію закон про надання компаніями інформації про свою діяльність профспілкам. Престиж профспілок у британському суспільстві зростає. Відповідно зростає і їх чисельність. Так, приріст членства в тред-юніонах становив: у 1976 р. - +3%, у 1977 - +3,7%, у 1978 - +2,1%, у 1979 - +1,3% [46: 111]. Зниження приросту в 1978-1979 рр. було зумовлене складною ситуацією в країні. Це можна пояснити тим, що у Великій Британії продовжувалася економічна криза, яка наприкінці 1970-х років досягла свого апогею. Заходи лейбористського уряду по зменшенню витрат на підвищення виплат різним категоріям населення були тимчасовими. Незбалансована цінова та податкова політика призвела спочатку до зростання державних витрат, але вже в 1978 році державні витрати зменшилися на 6,3% [16: 64]. Катастрофічно зростала інфляція (до 16% у 1977 р. та 17% - 1978 р., у 1979 - біля 20%) та рівень безробіття (біля 1 млн 400 тис. чоловік) [2: 389; 31: 8-10]. Останнє негативно вплинуло на членство в профспілках.

Слід зазначити, що 1975-1976 рр. були відносно спокійними роками у світі "промислових дій" профспілок. Суттєво зменшилася кількість страйків, між урядом, який перед виборами 1974 року обіцяв значні поступки, та профспілками встановилися партнерські стосунки. До 1977 року лейбористському уряду вдавалося досягати порозуміння з тред-юніонами з головних питань своєї політики. У 1976 році БКТ ще погодився на обмеження зростання заробітної плати на 4,5%. Та при високих темпах інфляції цього було замало. Лейбористи виконали повністю лише 2 із своїх передвиборних зобов'язань перед профспілками. Тому на конгресі БКТ 1977 року тред-юніони прийня-

ли рішення не продовжувати договору з лейбористським урядом [21: 473]. У британському суспільстві склалася ситуація, коли потужна сила, що традиційно підтримувала лейбористів, та партія влади опинилися в стані протистояння. У 1978 - 1979 рр. профспілковий рух у його крайніх формах - "промислових діях" - значно активізувався. Велику Британію охопила хвиля страйків. Страйкували шахтарі, вчителі, інженери, медики. У 1979 році кількість учасників страйків досягла рекордної позначки: у 2045 страйках взяли участь 4 млн. 454 тис. чоловік. Для порівняння відмітимо, що в 1970 році кількість страйків дорівнювала 3906, але при цьому число учасників було значно меншим - 1 млн. 801 тис. чоловік; у 1976 р. - у 2016 страйках брали участь 688 тис. чоловік [46]. Як бачимо, наприкінці 1970-х рр. профспілки стають хоча й нестабільними, але надзвичайно активним фактором життя британського суспільства.

Активність профспілок не могла не насторожити консерваторів, які готувалися до "змагання" за перемогу на наступних парламентських виборах. Зазначимо, що особливе невдоволення діями профспілок виявляли представники середнього класу, вважаючи їх одним з головних нестабілізуючих факторів. З самого початку "нові торі" робили ставку на середній клас, який мав стати основою їхньої нової політики. Але в середині 70-х років консерватори не могли проявити зоруже ставлення до профспілок, оскільки для перемоги на виборах їм потрібні були голоси, між іншим, і членів тред-юніонів. Неоконсерватори почали діяти виважено, враховуючи негативний досвід свого попередника Е.Хіта, уряд якого свого часу намагався жорстко обмежити вплив профспілок у державі. Лідер "нових торі" М.Тетчер вирішила продемонструвати свою лояльність щодо тред-юніонів. Вона починає дедалі більше висловлюватися про те, що консервативна партія не може бути ворогом профспілок. Тоді ж з'являється відомий вислів: "Торі - кращі друзі робітників" [6: 20]. У "Правильному підході до економіки" (1977 р.) наголошувалося на необхідності обережних та виважених стосунків із профспілками [22]. Серед першочергових завдань консерватори виділяють необхідність глибокого проникнення в профспілки. Лідери торі намагаються залучати до профчленства членів консервативної партії, щоб отримати можливість зсередити ктивно впливати на діяльність профспілок. Одним із засобів впливу на тред-юніони було визначено організацію консерваторів-трэд-юніоністів (КТЮ). Хоча наприкінці 70-х рр. ця організація практично не діяла (її представництво були в кількох регіонах країни), Маргарет Тетчер поклала на цю організацію великі надії. Її зусиллями ідроджується керівний орган КТЮ, який очолив лорд Торнікрофт [46: 56]. Консервативна партія встановила тісний зв'язок з КТЮ. Результатом роботи консерваторів у напрямку залучення членів партії до роботи у профорганізаціях стало створення нових рад консерва-

торів-трэд-юніоністів, на які покладалося завдання спрямовувати профспілковий рух у бажаному напрямку. Консерватори організували власні курси для навчання профпрацівників. М.Тетчер виступає за "партнерство між підприємцями та профспілками" [18]. Наслідки такої діяльності консервативної партії стосовно профспілок не примусили себе довго чекати. На чергових перевиборах керівництва рад робітників окремих галузей отримали перемогу представники правого крила. Незважаючи на те, що до консерваторів-трэд-юніоністів з боку профспілок було неодолизначне, а часом насторожене ставлення, їм вдалося зайняти міцні позиції в профспілках і різними засобами агітації та переконань привнести сум'яття в трэд-юніони. А це призвело до того, що кількість членів профспілок, які змінили своє ставлення до консерваторів як непримиренних ворогів, значно зростає. І на виборах 1979 року серед голосів, які принесли перемогу консерваторам, велика кількість належала членам профспілок. Закономірним результатом невдалої політики лейбористів стосовно профспілкового руху та цілеспрямованої діяльності консерваторів на підвищення авторитету серед широких профспілкових мас стала відчутна перемога "нових торі", для яких 1979 рік став початком 18-річного перебування при владі.

Таким чином, 1970-ті роки були для профспілкового руху Великої Британії важливим етапом розвитку. У зв'язку з поглибленням кризових явищ у соціально-економічній сфері та загостренням протиріч у суспільстві профрух надзвичайно активізувався. Тред-юніони почали частіше використовувати страйки як крайню форму "промислових дій", поступово відходячи від політики домовленостей і перетворюючись на самостійну політичну силу, здатну впливати на діяльність уряду, дестабілізуючий фактор, здатний підірвати систему монополій [43: 5]. Зазнало змін і партнерство між профспілками та лейбористською партією. Співробітництво, яке складалося десятиліттями, поступово переходило у ранг відносин між двома політичними силами, які виявляли в однаковій мірі серйозні амбіції на провідну роль у суспільному житті [41]. Тред-юніони почали висувати власні програми дій, які могли суперечити політичному курсу керівних органів БКТ та лейбористської партії, тому такі вияви активності не завжди позитивно сприймалися керівництвом. Місцеві ради профспілок намагалися активно впливати на роботу з'їздів БКТ та рішення, які на них приймалися. Збільшилася кількість ініціатив трэд-юніонів стосовно введення нових форм контролю підприємств та участі у "промислових діях" проти міжнаціональних монополій. На початку 1980-х рр. відбулися структурні зміни в профспілковому русі. Їхня кількість зростала за рахунок службовців, жінок, іммігрантів, відбувалося планомірне злиття та укрупнення профорганізацій, результативно ставала робота профспілкових активістів на місцях. Все це разом сприя-

до процесу демократизації тред-юніонів та дозволило їм стати в центрі політичного життя Великої Британії.

Законодавчі ініціативи консерваторів щодо тред-юніонів

Для Великої Британії 1979 рік став початком важливих змін, які торкнулися всіх сфер життя суспільства і на десятиліття окреслили шляхи розвитку країни. Цього року до влади прийшла партія великого капіталу - "нові торі" на чолі з видатним політиком ХХ століття Маргарет Тетчер. Про цю жінку ще в 1975 р. коли вона була обрана лідером консервативної партії (її суперниками в цій боротьбі були відомі діячі консервативної партії У.Уайтлоу, Джеймс Прайор, Джеф. Хау, Джон Пейтон, до того ж вона набрала 146 голосів, тоді як решта претендентів від 79 до11), колеги по партії говорили: "Це було не обрання. Це було сходження!" [4: 3]. Нова господарка Даунінг-стріт, 10 була рішуче налаштована на проведення повного реформування британської економіки, що знаходилася в стані глибокої кризи. З самого початку перебування на посту прем'єр-міністра Маргарет Тетчер спрямувала роботу свого кабінету на широке впровадження монетарної політики, яка була пов'язана з специфічними економічними заходами. Так з'явилася її заява про те, що для подолання інфляції Англія має погодитися із зростанням безробіття та зменшенням випуску продукції [24: 10]. Останні фактори мали позначитися, в першу чергу, на робітниках, а тому профспілки, які відстоювали їхні інтереси, неминуче відреагували б на дії уряду. Як було зазначено, профспілковий рух кінця 1970-х років був досить потужною політичною силою у британському суспільстві і тому міг скласти реальну загрозу урядовим планам. Розуміючи це, Маргарет Тетчер розпочинає реформи тред-юніонізму. Рішучість її намірів стосовно цього питання почала виявлятися ще в 1976 році, коли консерватори рагували "за партнерство підприємців та профспілок", намагаючись забезпечити собі підтримку на виборах. Тоді М.Тетчер, з одного боку, виступала в ролі прихильниці сильних профспілок у суспільстві, а з іншого, впевнено висловлювалася про те, що ні за яких умов не збирається передати керівництво крайною будь-якій групі, якщо б важливою і впливовою в суспільстві ця група не була [6]. Стало очевидним, що не вдасться уникнути конфлікту між профспілками та підприємцями, а відповідно й урядом, сформованим партією, що відстоює інтереси великого капіталу.

Зауважимо, що ще Ллойд Джордж у 20-х рр. ХХ ст. визнавав неминучість промислового конфлікту: "Не сумніваюсь, що дух обурен-

ня і невдоволення проникає в стосунки між підприємцями та робітниками. Деяку розбіжність у поглядах, безумовно, неможливо усунути..." [40: 30-40]. Щоб звести наслідки таких конфліктів до мінімуму та обмежити вплив тред-юніонів у державі, уряд консерваторів вирішив задіяти нормативно-правові механізми і створити законодавчу базу для послаблення суспільно-політичної активності профспілок. Доречно відмітити, що проблема законодавчого регулювання профспілкової діяльності поставала в багатьох розвинених країнах. Так, у Швеції права профспілок регламентуються 9 законодавчими актами, а в Німеччині їхні права визначаються в законах про тарифні угоди 1974 року. Можливість втручання в засади профспілкового руху містять закони США про відносини праці та менеджменту, у Канаді є закони, які обмежують внутрішню автономію профспілок [33: 66]. Досить цікавим видається той факт, що в назвах документів, що стосуються профспілок, майже не зустрічається саме слово "профспілки". Воно з'являється, як правило, тільки в тих актах, які обмежують профспілкові свободи.

Спеціальні законодавчі акти щодо тред-юніонів приймалися в Англії ще з кінця ХVІІ ст. А у 1871 році "Законом про профспілки" останні визнавалися офіційно і стверджувалася тред-юніоністська концепція профспілки як незалежного добровільного об'єднання робітників з метою захисту своїх економічних інтересів та боротьби за покращання умов праці [34]. Проте в цьому законі не проголошувалося право на страйк та колективний договір, що демонструє його обмежувальний характер. Як бачимо, акти про профспілки є невід'ємною частиною загального законодавства про працю. Надалі права та свободи британських тред-юніонів визначалися неодноразово в наступних законах:

Таблиця 1
Законодавчі акти Великої Британії
щодо профспілкового руху

РІК	ЗАКОН
1799	Закон про спілки
1800	Закон про спілки
1824	Закон про коаліції
1871	Закон про профспілки
1875	Закон про змову та захист власності
1876	Закон про профспілки
1906	Закон про трудові суперечки
1913	Закон про профспілки
1918	Закон про промислові управління
1919	Закон про промисловий суа
1927	Закон про профспілки та трудові суперечки

1937	Фабричний закон
1959	Закон про управління з питань заробітної плати
1959	Закон про умови найму та праці
1961	Фабричний закон
1963	Закон про трудовий договір
1965	Закон про трудові суперечки
1971	Закон про промислові відносини
1974	Закон про трейд-юніони і трудові відносини
1974	Закон про здоров'я та безпеку на роботі
1975	Закон про захист зайнятості

Вищеназвані закони можна розподілити на акти, які закріплювали або розширювали певні права профспілок, та акти, що обмежували їх. Зауважимо, що такі основоположні права британських трейд-юніонів як право на асоціації, право на колективні переговори, право на страйки сформувалися в 20-х-30-х роках ХХ ст. Рівно сторіччя відміляє два законодавчих акта, які протилежні за своєю суттю. Так, якщо закон 1871 року фактично легалізував профспілки і вперше окреслив їхні права, то закон консервативного уряду Едварда Хіта від 1971 року став найбільш жорстким за історію профспілкового законодавства. Акт 1971 р. (Industrial Relations Act 1971) відмінно полегчав закони про трудові відносини, а відтак положення про права профспілок, здобуті ними в попередні роки [15]. 9 частин цього закону регламентували діяльність профспілок та промислову практику. Так, 6-й розділ - Національний суд з промислових відносин - декларував право підприємців притягати профспілки до суду за несправедливі "промислові дії"; створення Національного суду з промислових відносин. Важливим був і 4 розділ закону - Реєстрація трейд-юніонів, за яким вимагалася реєстрація трейд-юніонів, а незареєстровані профспілки залишалися без юридичної підтримки та позбавлялися права називатися трейд-юніонами [15: 62-95]. Актом вводилася велика кількість обмежувальних положень, які позбавляли права профспілок на страйк та на легальну діяльність в "промислових діях". Таким чином, уряд намагався позбавити трейд-юніони їхніх традиційних свобод. Щоправда, такі "агресивні" заходи уряду Хіта зустріли організований опір з боку профспілок, які проігнорували цей закон, і в країні склалася ситуація загрози загального національного страйку, що зумовило політичну кризу - уряд консерваторів пішов у відставку [32].

Хоча закон 1971 р. не відноситься до періоду правління неоконсерваторів, але він, як сироба на державному законодавчому рівні обмежити профспілковий рух, є важливим для розуміння політики кабінету Маргарет Тетчер щодо профспілок, якій вдалося "замізною рукою" притиснути трейд-юніони.

Лейбористи, які прийшли до влади в 1974 р., обіцяли профспілкам виконати наступні зобов'язання:

- відновити свободи профспілок, обмежені законом 1971 р.;
- переглянути систему соціального забезпечення і змінити її відповідно до вимог трейд-юніонів;
- впроваджувати таку економічну політику, яка б базувалася на використанні державного сектору і передбачала його розширення.

АПВ досить активно розпочала виконання своїх обіцянок. Бже в 1974 р. новий уряд прийняв "Закон про трейд-юніони та трудові відносини" (Trade Union and Labour Relations Act 1974), який відмінно полегчав Акт 1971 р. та розширив можливість вибору профспілками методів відстоювання своїх прав [26]. Важливим здобутком для трейд-юніонів стало законодавче проголошення правового імунітету організаторів "промислових дій" навіть у тих випадках, коли результатами таких дій було порушення контрактів та бойкотування товарів; значне зменшення кількості дій, які могли розцінюватися як громадське правопорушення (частини 13, 14 закону) [26: 13-14]. Таким чином, закон 1974 року відновив та розширив права трейд-юніонів. Це була одна з визначних перемог британського профспілкового руху, який знову довів свою спроможність відстоювати власні інтереси.

Пам'ятаючи, що саме профспілки стали тією палицею, яка застрягла в колесі консервативного уряду 1970-1974 рр., Маргарет Тетчер не повторила помилки Едварда Хіта і не пішла на скасування закону лейбористів. Прийнявши "Закон про зайнятість" 1980 р., у підготовці якого головна роль належала Дж. Прайору, уряд вніс кілька "незначних" поправок до закону 1974 р. [7]. Насправді ці поправки були надзвичайно важливими, оскільки вводилася нова схема "промислових дій" і вперше з'явилася поняття "вторинні промислові дії" [37: 74]. Результатом внесених змін стало те, що профспілки різних галузей втратили можливість підтримувати один одного в "промислових діях". Крім того, навіть профспілки одного підприємства ставали поза законом, намагачись підтримати своїх страйкуючих товаришів. Така ситуація складалася тому, що закон 1980 р. дозволяв дії солідарності лише у тому випадку, коли організації, які хотіли підтримати цю профспілку, були постачальниками або споживачами підприємця, що брав участь у трудовій суперечці. При цьому обов'язковою умовою проведення страйку солідарності була наявність контракту між підприємцем та його постачальниками чи споживачами. А це значно ускладнило процедуру масової взаємопідтримки страйкуючих, що традиційно була потужним механізмом британських трейд-юніонів. В англійських традиціях було виконане ще одне положення цього закону - основний страйк та страйк солідарності вважаються дійсним тільки тоді, коли ймовірність досягнення завдань страйку буде досить високою.

Консерваторам вдалося практично нейтралізувати важливу форму страйкового руху - шкетування. Закон забороняв вторинне шкетування, дозволяючи шкетувати лише власне місце роботи. Регламентувалася максимальна кількість шкетників. Навіть шкетування свого підприємства, не говорячи вже про спілчнї дії з іншими профспілками, могло в будь-який момент бути визнане незаконним. "Закон про зайнятність" 1980 року стосувався і традиційного профспілкового принципу "закритого цеху". Правило "закритого цеху" - один з найдавніших інструментів тред-юніонів по залученню робітників окремо взятого підприємства до профспілкового членства, тобто на підприємстві профспілки досягають домовленості з підприємцем про те, що кожний робітник цього підприємства обов'язково повинен бути членом даної профспілки. Це положення, розглядалося тред-юніонами як дійовий засіб відстоювання прав у суперечках з підприємцем [47: 93-94]. У законі не йшлося відкрито про намір ліквідувати правило "закритого цеху", але відверто підтримувалися робітники, які всупереч традиції відмовлялися вступати в профспілку на підприємстві, де діяв цей принцип. Робітників, які відмовлялися вступати до профорганізації та сплачувати членські внески, називали "безкоштовними пасажирами" [46: 14-15]. Для робітників, яких звільняли з роботи у зв'язку з відмовою стати членом профспілки на підприємстві "закритого цеху", консервативний уряд встановив компенсацію у розмірі до 16 тис. ф.ст.

Наступним кроком юридичного обмеження профспілкових прав став "Закон про зайнятність" 1982 року (Employment Act 1982), що був підготований новим міністром з питань зайнятості Норманом Теббитом [8]. Голова консервативної партії Н.Теббіт заявляв, що, коли пута профспілкових способів мислення та дій не будуть знищені, то країна опиниться у невідданому становищі у погоні за ринками, клієнтами, замовленнями та робочими місцями. Вищеназваний закон мав анти-страйкову спрямованість. Цим законом уряд консерваторів вніс поправки до визначення поняття "трудоий конфлікт", яке було сформульоване в законі 1974 року, що був прийнятий урядом лейбористів при безпосередній участі БКТ.

Незабаром уряд Маргарет Тетчер прийняв "Закон про профспілки" (Trade Union Act 1984) та "Закон про заробітну плату" (Wages Act 1986) [25; 30]. Законом від 1984 року вводилося регламентування при обранні керівних виконавчих органів тред-юніонів - не менше одного разу кожних п'яти років, а також голосування перед оголошенням страйку. Значно було посилено контроль за звітами профспілкових виборів, результатами голосувань стосовно страйків та інших профспілкових справ, включаючи фінансові витрати тред-юніонів, оплату праці їх лідерів. Відмітимо, що всі ці дії уряду призведе-

ли до значного зменшення кількості членів профспілок: у 1991 році їх кількість впала до рівня 1947 року.

У 1988 році був прийнятий черговий "Закон про зайнятність" (Employment Act 1988) [9]. Даним законом передбачалося право члена профспілки звертатися до суду з наміром обмежити можливість його профорганізації проводити "промислові дії" у тих випадках, коли в результаті таємного (а також поштового) голосування з'ясувалося, що більшість членів профспілки висловилися "проти" [9:5]. Профспілка не могла застосовувати будь-які дисциплінарні заходи до своїх членів, які відмовилися брати участь у "промисловій дії", що була схвалена під час проведення таємного (а також поштового) голосування. Члени профспілки - штрейкбрехери - могли звертатися до комісара з прав членів тред-юніонів за допомогою (такий пост був введений саме "Законом" 1988 р., щоб сприяти членам профспілок у фінансуванні їхньої участі у судових справах проти своїх профорганізацій). Таким чином, звертаючись до суду член профспілки міг отримати компенсацію у розмірі своєї заробітної плати за 30 тижнів, або 7 місяців. На 120-му з'їзді БКТ (вересень 1988 р.) закон 1988 р. було проголошено "хартією штрейкбрехерів" [29:11]. Були заборонені "промислові дії", що проводилися з метою досягнення або збереження угоди про обов'язкове профспілкове членство, а також про звільнення тих робітників, що відмовлялися бути членами профорганізації. Профспілки позбавлялися права формулювати тексти бюлетенів для голосування. Було введено положення про обов'язкове голосування перед страйком на кожному підприємстві, якщо у проведенні цього страйку не передбачалась участь всіх робітників, які працюють на даного підприємця, а також позбавлення імунітету в зв'язку з "промисловою дією" на будь-якому підприємстві, де більшість членів організації профгосували проти проведення страйку. Уряд уловновжив Міністерство у справах зайнятості випустити Кодекси практики проведення голосування у профорганізаціях [12]. Тред-юніоністи негативно оцінили положення закону 1988 р., як такі, що були спрямовані на обмеження прав робітників [34: 77].

У 1989 р. вступив у дію ще один "Закон про зайнятність" (Employment Act 1989) [10]. Цей документ оголосив незаконними будь-які "промислові дії", спрямовані на підтримку "закритого цеху". А також був обмежений час, що оплачувався підприємцем, для виконання незвільненими профпрацівниками своїх профспілкових обов'язків.

1 листопада 1990 р. був прийнятий останній закон щодо профспілок консервативним кабінетом Маргарет Тетчер - "Закон про зайнятність" (Employment Act 1990) [11]. Акт поставив поза законом вторинні дії та акції солідарності, виключенням стало лише мирне шкетування. Вводилися "чорні списки" учасників страйку. Підприємці

отримали право звільняти учасників неофіційних "промислових дій" на свій розсуд. З цього часу голосування потрібно було проводити серед усіх учасників майбутнього страйку. Право брати участь у голосуванні надавалося робітникам, що працювали за індивідуальним договором. А в бюлетенях для голосування тепер зазначалося про те, хто закликає до проведення страйку. Закон встановив відповідальність профорганізації за дії їхніх офіційних представників, цехових старост, які закликали до страйку, якщо профспілка офіційно не висунує з відмовою від дій страйкуючих [11: 10].

Держава намагалася збільшити свій контроль за діяльністю профспілкових організацій шляхом реформування їх внутрішньої структури, втручаючись у процедуру виборів керівних органів trade-юніоністських організацій. Наголосимо на тому, що свої дії уряд М.Тетчер проводив під гаслом "боротьби за демократизацію" профспілок. Варто віддати належне вдалим спробам кабінету на чолі з талановитим прем'єр-міністром використати укорінену бюрократизацію всередині самих trade-юніонів, що, з одного боку, заважала профспілкам власними силами проводити реформи в нових умовах, відшукувати нові форми та методи організаційних процедур, а з іншого, надавала можливість неоконсерваторам прямо втручатися у внутрішнє життя громадської організації, мотивуючи це неспроможністю профспілок вирішувати суто свої проблеми.

Трансформація структури профспілкового руху і методів захисту інтересів trade-юніоністів

Зміни в соціально-економічній системі Англії торкнулися, в першу чергу, профспілок, як самої масової організації робітників, а відтак Британського конгресу trade-юніонів. Саме в 1980-х роках у БКТ намітилися тенденції розвитку, які продовжуються й до тепер: постійне реформування та оновлення його структури, складу; організаційна перебудова окремих спілок та їх об'єднання; зміна в залежності від конкретних умов статутів, чисельності, принципів діяльності профспілок.

Однією з причин результативності політики торі щодо trade-юніонів була уповільнена реакція профспілок на зміну соціально-економічних умов та відсутність нового курсу, адекватного ситуації в країні. Вже перші два роки перебудовання консерваторів при владі дали відчутний приріст темпів виробництва. Розвивалися нові галузі промисловості із залученням британського та закордонного, зокрема, американського, капіталу. Було зроблено ставку на впровадження нових технологій. Так, до кінця 1981 року половина всіх компаній про-

вели оновлення асортименту продукції, а близько 75% фірм запровадили нову технологію, розширили експорт товарів. Наявність профспілки зайняла пасивну позицію в умовах запровадження нових технологій, звівши свою участь у цьому процесі до реакції на дії підприємців, які намагалися провести оновлення структури виробництва [17: 511-527]. Ставлення trade-юніонів до технологічної перебудови виробництва можна охарактеризувати таким чином: англійські профспілки вбачали в нових технологіях загрозу складних соціальних наслідків і намагалися створити програми захисту робітників, часом опираючись об'єктивно необхідним змінам.

Важливим фактором, який вплинув на зміну свідомості рядових trade-юніоністів, було значне зростання безробіття, рівень якого в 1981 році перетнув позначку 2 млн. чол. [1: 16]. Причому для безробіття у Великій Британії стали характерними застійні явища, коли зростала кількість безробітних, які не могли знайти собі роботу більше року. Аналітики відмічали, що зростання безробіття у 1980-1982 рр. супроводжувалося, на відміну від 1970-х рр., зниженням чисельності профспілок та "промислових дій" (див. табл. 2) [45].

Таблиця 2
Динаміка безробіття, чисельності trade-юніонів та страйків у Великій Британії напочатку 1980-х рр.

Рік	Безробіття (тис.)	Чисельність профсп. (тис.)	Страйки (тис.)
1979	1 391	1 3 298	2045
1980	1 795	12 947	1348
1981	2 734	12 106	1344
1982	3 152	11 593	1538

Як бачимо, в перші роки правління "нових торі" в профспілковому русі накинчилися негативні явища, які зсередини послабили trade-юніонізм. Тут варто зазначити, що зменшення чисельності профспілок відбувалося не тільки за рахунок зростання безробіття, але й змін у структурі зайнятості, оскільки проходив перерозподіл робочої сили в традиційних галузях британської промисловості - вугільній, текстильній, залізничній, у зв'язку з перебудовою економіки та запровадженням нових технологій. Крім того, робітників лякала перспектива бути звільненими за участь у "промислових діях".

Всі ці фактори плюс недостатня рішучість trade-юніонів та недооцінка ними законодавчих ініціатив уряду М.Тетчер (профспілки знаходилися в стані ейфорії минулих перемог, коли, за словами генерального секретаря БКТ А.Меррея, їм нескладно було зупинити все, що не подобається, а вже не один політичний діяч спіткнувся, коли

намагався діяти всупереч профспілкам [23]) сприяли черговій перемозі консерваторів на виборах 1983 р. і відкривали їм широкі можливості для регулювання діяльності профспілок. Зазначимо, що близько 30 % безробітних, які, на думку тред-юніонів, постраждали від антинародного курсу торі, віддали свої голоси за консерваторів. Вибори 1983 року показали, що не всі тред-юніоністи вважали політику консерваторів шкідливою для суспільства. Як не намагався БКТ забезпечити лейбористів голосами членів профспілок, багато з них надали перевагу консерваторам. Це дало привід одному з лідерів тред-юніонів М.Евансу зробити висновок, що виборці не стільки вірили в політику торі, скільки втратили довіру до профспілок [27: 464]. Виявлялося, що методи діяльності профспілкового руху потребували глибокої переоцінки. Суспільно-політична ситуація у Великій Британії початку 1980-х рр. вимагала зміни ролі тред-юніонів в нових умовах.

Слідвання тред-юніонів на відновлення своїх позицій за допомогою лейбористів, як це було в 1974 р., луснули після парламентських виборів 1983 р. Визнаючи неефективність форм опору законодавству кабінету М.Тетчер, 115-й конгрес БКТ, який відбувся у 1983 р., став поворотним для профспілкового руху. На ньому відзначалося, що ледар тред-юніонами стоїть завдання переоцінки ролі профспілок з огляду на нищівну поразку лейбористів та загрозу широкого втручання уряду у внутрішні справи профруху. Представник правого крила тред-юніонів Т.Даффі запропонував профспілкам "жити в реальному світі" і, для того, щоб зменшити вплив заходів уряду, піти з ним на переговори. Завдяки цьому 115-й з'їзд БКТ вважається початком "нового реалізму" в політиці профспілок. Хоча проти компромісу з урядом виступали деякі профспілкові лідери, ідею переговорів підтримали 6 млн. 937 тис. тред-юніоністів, проти були 3 млн. 590 тис. [19]. Політика "нового реалізму" передбачала, що мета тред-юніонів - покращання умов праці індивідуальних членів та оплати праці. Таким чином, діяльність профспілок обмежувалася в рамках окремого виробництва і спрямовувалася на забезпечення робочих місць, розширення колективних договорів, співробітництво з адміністрацією та підприємцем. Найкращим методом незгоди з пропозиціями уряду пропонувалося ґрунтовне обговорення цих пропозицій та широке роз'яснення їхньої несправедливості [27: 597]. Засади "нового реалізму" передбачали послаблення зв'язків з лейбористами та "деполітизацію" тред-юніонів [42]. Нова стратегія БКТ збільшила відстань між лідерами та членами профспілок. Координація дій порушилася, внаслідок чого, наприклад, Генеральна Рада БКТ не підтримала страйк Арукарів 1983-1984 рр., а весною 1983 року, коли планувався страйк з приводу закриття шахт, його не підтримали 92% рядових членів Асоціації службовців.

Не встигла політика "нового реалізму" зайняти міцні позиції, як її

випало перше випробування. 25 січня 1984 р. в Лондоні держсекретар у справах громадських служб повідомив керівництво профорганізації про заборону профспілкової діяльності в Центрі зв'язку, в Челтнемі, - великій державній установі, з кількістю працюючих близько 10 тис. чол. Таке рішення було прийняте особисто М. Тетчер з огляду на "забезпечення стабільного функціонування важливої державної служби зв'язку у випадку страйків" [35: 88-95]. Працівники цієї установи були поставлені перед вибором виходу з профспілки (за винагороду в 1 тис. ф. ст.) або звільнення з роботи. БКТ запропонував альтернативу - уряд не ціпає профспілки, а натомість вони відмовляються від страйків у майбутньому. Проте уряд не прийняв цієї пропозиції, хоча й у парламенті висловлювалися про те, що немає реальних підстав для закриття профспілок, яких на підприємстві діяло 5, що охоплювали більше 7 тис. чол.

Маргарет Тетчер наголосила, що її рішення з цього питання остаточно. Тому консерватори не змінили своєї позиції і 29 лютого близько шість працівників підписали заяву про вихід з профспілки. Цікаво, що 150 службовців продовжували опірі і їх не звільнили з роботи. БКТ подав заяву до Міжнародної організації праці (МОП), яка визнала дії уряду Великої Британії такими, що не відповідають міжнародним нормам, і вимагала відновлення профспілок. Справу було передано в британський Верховний суд, який вирішив її на користь профспілок, але це рішення скасував апеляційний суд. Закриття профорганізації у Челтнемі стало ще одним заходом по обмеженню впливу профспілок у соціально-економічній та політичній сфері.

"Новий реалізм" продемонстрував свою неспроможність. Ідея співпраці з урядом не отримала розвитку. Кабінет торі та бізнесові кола не були зацікавлені в цьому, адже для досягнення цілей їм необхідно було й надалі послаблювати тред-юніони. Специфікою британського суспільства 1983-1984 рр. була наявність, з одного боку, ідеї примирення та співробітництва між урядом та профспілками, а з іншого, тяжіння тред-юніонів до активних антиурядових дій.

Одним з яскравих проявів традиційних методів боротьби тред-юніонів, що призвів до остаточного провалу політики "нового реалізму", став 12-місячний страйк шахтарів (1984-1985 рр.). У 1984 році уряд вирішив закрити низку нерентабельних шахт, оскільки втрати у вугільній промисловості склали 400 млн. фунтів стерлінгів, а держава повинна була виділити для покриття дефіцитних гарантій 875 млн. ф.ст. За даними Національного управління вугільної промисловості (НУВП) Великої Британії, протягом 1983 року було недовидобуто 9,5 млн. т. вугілля, не вдалося реалізувати 4,4 млн. т. вугілля. Для покриття цього дефіциту уряд вирішив закрити 20 вугільних шахт, що для 20 тисяч шахтарів означало втрату роботи. Згодом робітники ще 50 шахт мали поповнити ряди безробітних [48: 17]. З огляду на це,

12 березня 1984 року у вугільних регіонах Англії (Йоркшир, Уельс, Ноттінгемшир, Дербішир, Шотландія) розпочався загальний страйк, який охопив близько 150 тисяч шахтарів. Уряд Маргарет Тетчер зайняв надзвичайно жорстку позицію в цій справі. У вересні 1984 року США першої інстанції визнав страйк незаконним і зобов'язав Національну профспілку гірників виплатити штраф у розмірі 200 тисяч ф. ст. [48: 24]. Цілеспрямовані дії уряду, який не хотів йти на поступки профспілкам, призвели до того, що в березні 1985 року на конференції делегатів профспілки гірників було прийнято рішення про повернення шахтарів на робочі місця. Протягом наступних двох років роботу втратили 80 тисяч чоловік. Профспілковий рух, фактично, зазнав поразки. Неостанню роль у цьому відіграла позиція керівництва БКТ. Лідери профспілкового руху Т. Даффі та Д. Баснетт висловили думку про те, що страйк шахтарів лише поглибить негативні наслідки політики М. Тетчер щодо трейд-юніонів, а Ф. Чепл назвав цей страйк шляхом до катастрофи. Не підтримали страйк протесту металурги, електрики, машинобудівники. 116-й з'їзд БКТ, який співпав з шахтарським страйком, надав критичі політику консерваторів, проте не запропонував дійових методів, за допомогою яких трейд-юніони могли б запобігти обмеженню своїх прав. На з'їзді було прийнято "Стратегію БКТ", напрямною якої визначалась робота керівництва по забезпеченню запитів і потреб усіх членів профспілок [28: 465-466]. Цей документ БКТ став продовженням "нового реалізму" і визначав "раціональний підхід" профспілок до трудових відносин. Тобто БКТ знову приймав тактику поступок консерваторам і обмежувався матеріальними вигодами, а політичні заходи та соціальні завдання виключалися із стратегії трейд-юніонів. Поширення "нового реалізму" закінчилося разом із страйком 1984-1985 рр. Поруч з цим постала важлива проблема, пов'язана з організованістю профспілкового руху, солідарністю трейд-юніонів, відповідністю між інтересами членів та профспілок, які їх виражають.

Після дворічної "зимы" у стосунках між профспілками та лейбористами трейд-юніони повернулися обличчям до партії, в якій майже століття вони є колективними членами. У 1985 р. знову почав діяти Комітет зв'язків між Британським конгресом трейд-юніонів та ЛПВ. БКТ знову пов'язував свої інтереси з приходом до влади лейбористів. Трейд-юніони були ініціаторами збирання коштів на виборчу кампанію лейбористів 1987 р., і зібрали 3,8 млн. ф. ст., тобто 83 % усього виборчого фонду лейбористської партії. Збільшилася кількість членів профспілок (у порівнянні з 1983 р.), що підтримували ЛПВ.

За ініціатииви місцевих проффорганізацій розпочалося створення Центрів безробітних, резолюцію з цього питання було прийнято ще в 1980 р. на з'їзді БКТ. До 1987 р. було створено близько 200 Центрів БКТ для безробітних, які мали надавати безробітним консультативну

та психологічну допомогу, організовувати заняття для них.

Особливістю діяльності трейд-юніонів у 80-х - на початку 90-х рр. була зміна їхнього ставлення до питання про заробітну плату. Зазначимо, що вимога підвищення зарплати була, як правило, однією з головних економічних вимог, що висувалися профспілками. Незважаючи на "антипрофспілкову (антиробітничу)", як наголошували трейд-юніони, політику неоконсерваторів, реальна заробітна плата постійно зростала. Це можна пояснити покращанням економічної ситуації в Британії, підвищенням продуктивності праці внаслідок закриття нерентабельних підприємств та звільнення некваліфікованої робочої сили. З іншого боку, вимоги підвищення заробітної плати домінували в політиці профспілок державного сектору. Ає зарплата не відновідала зростаючим витратам. У зв'язку з цим провадилися страйки вчителів, медпрацівників та ін. Керівництво БКТ виявило готовність переглянути методи боротьби за права робітників. В умовах підвищення конкуренції профспілкам пропонувалося обговорювати з підприємцем умови розвитку підприємства та збереження і збільшення робочих місць. Визначилася тенденція активного пошуку трейд-юніонами шляхів залучення до профчленства малооплачуваних категорій робітників - тимчасових робітників та службовців, надомних робітників, а також працюючих неповний тиждень. З цією метою БКТ створив власний банк даних робочої сили. Щоб зберегти високий рівень членства, були проведені організаційні зміни - залучення жінок до керівних органів, створення структур для молоді та школярів. Розвивався юніонізм за місцем роботи, з'явилися децентралізовані форми укладення трудових договорів та вирішення конфліктів [49: 143]. Змінилося ставлення трейд-юніонів до проблеми впровадження нових технологій. Вони припинили політику крайнього неприйняття нововведень, виходячи з нових економічних умов Великої Британії ахов останніх десятиліть. Профспілки почали виступати за виборювання для себе права консультацій при впровадженні новітнього обладнання та технологій.

Аналіз політики профспілкового руху у Великій Британії 80-х - початку 90-х рр. дає підстави стверджувати, що, хоча ще в 1982 році БКТ взяв курс на впровадження політики жорсткої протидії уряду неоконсерваторів, визначаючи неможливість будь-якого співробітництва з "новими торами", у Другій половині 80-х рр. підхід профспілок до цієї проблеми суттєво змінився.

Оскільки зв'язки трейд-юніонів з ЛПВ поступово послаблялися і наміри профспілок щодо відстоювання своїх прав через уряд лейбористів ставали все більш прозорими (з огляду на триразову поразку ЛПВ на загальних парламентських виборах), керівництво БКТ прийшло до висновку, що профспілки мають проводити переговори не тільки з лейбористами, урядом, але й з тими партіями, в яких хоча б у

перспективі є шанс сформуувати уряд. Це дало б змогу впливати на соціально-економічну політику, законодавство, відстоювати інтереси трудящих. Ідея співпраці профспілок з консерваторами зумовлена жорсткими рамками, в які вони були затиснуті урядом М.Тетчер. Безперечно, обмеження страйків та інших "промислових дій" тред-юніонів сприяло економічній стабілізації, зниженню рівня інфляції. Але загострилися проблеми з безробіттям, зайнятістю, підприємці отримали можливість необов'язкового реагування на вимоги профспілок. Страйків було менше не через те, що тред-юніони досягли всіх своїх цілей, а тому, що уряд законодавчо обмежував можливість "промислових дій".

Окреслились тенденції демократизації тред-юніонів. БКТ повернувся до проблем "промислової демократії" у світлі перспектив розвитку тред-юніонізму. Наприкінці 80-х рр. тред-юніони перестали розглядатися як загроза економіці та суспільству. Враховуючи зміни в свідомості кваліфікованого робітника, тред-юніони розширили коло послуг та суспільних інтересів, орієнтуючись на запити робітника. Сюди входило, зокрема, надання членам профорганізації юридичних консультацій з питань, що не стосуються галузі трудових відносин. Профспілки почали пропонувати своїм членам пільгові позики, страхування, приватні пенсії, зберігання коштів під проценти.

Завдяки такій політиці тред-юніонам вдалося якісно змінити ставлення широких прошарків населення до себе. Якщо наприкінці 1970-х рр. 51% опитаних британців вважали тред-юніонізм позитивним явищем у житті країни, а 39% висловилися про профспілки як "паразитів" суспільства, то в 1986 р. діяльність профспілок визнали позитивною 65%, а негативною - 22%, у 1987 р. відповідно 71% та 17% респондентів [3]. Наведені дані свідчать про зростання популярності профспілкового руху у Великій Британії другої половини 80-х років. Зростання популярності тред-юніонів відповідало зниження темпів процесу скорочення членства БКТ. У 1987 р. загальна кількість членів тред-юніонів зменшилася всього на 1,3%, а членство в 33 профорганізаціях мало тенденцію до зростання.

Британський тред-юніонізм проводить пошуки нових шляхів розвитку та діяльності профспілкового руху, працює над перебудовою своєї тактики в нових умовах. Що ж корисного можуть взяти вітчизняні профспілки з досвіду своїх британських колег? Як показує аналіз діяльності тред-юніонів, у профспілок є реальні можливості "позитивної дії" в суспільстві. По-перше, це співпраця з урядом по впровадженню рішень, які дійсно будуть спрямовані на задоволення потреб населення країни; по-друге, робота над розробкою та укладанням колективних договорів, як важливих механізмів захисту працівників; по-третє, профспілки могли б взяти участь у здійсненні програм професійної орієнтації молоді та перекваліфікації без-

робітних, оскільки проблеми працевлаштування молодих людей та зростання безробіття мають важливе значення для нашого суспільства; по-четверте, слід вивчити можливості додаткового соціального захисту членів профспілок (соціальні виплати, спеціальні пенсії). І останнє, в бурхливому потоці змін людини важко орієнтуватися і знаходити правильні рішення, а також взяти участь в організації надання консультативних, наприклад, юридичних, психологічних та інших послуг.

Головні напрямні консервативної політики щодо тред-юніонів вивилися у послідовному законодавчому регулюванні діяльності британських профспілок. Останні, як відомо, впродовж багатьох десятиліть підтримували Лейбористську партію, яка, перебуваючи при владі, здійснювала певні соціалістичні перетворення (націоналізація макроекономічних структур, регулювання заробітної плати та прибутків тощо). Незважаючи на ці реформи британські тред-юніони протягом десятиліть вдавалися до хронічних страйків, що значною мірою спричинило послаблення економічних позицій Англії у світі і зниження її економічних показників в цілому, а це не могло не позначитися на загальному життєвому рівні британців. Кризові явища, не в останню чергу спонукувані страйками, організованими профспілковими лідерами низової ланки (так звані неконституційні страйки), призвели до ускладнення політичної ситуації в країні. Спроби кількох урядів лейбористів і консерваторів "загнуздати" профспілки завершилися невдачею.

Традиційно вважалось, що законодавчі ініціативи неоконсерваторів щодо тред-юніонів у 1980-1990-х рр. були за своїм характером антипрофспілковими. Проте вони були спрямовані не стільки проти профспілок, скільки на стабілізацію соціально-економічної і політичної ситуації в країні, виведення Великої Британії з перманентної кризи.

Будь-які соціальні потрясіння не призводять до зростання добробуту, тому концептуально політика "нових торі" на чолі з М.Тетчер передбачала досягнення суспільної згоди і позбавлення країни страйкової вакханалії, створення сприятливих умов для вільного підприємництва, усунення перешкод на цьому шляху.

ЛІТЕРАТУРА

1. Aaronovitch S. The Road from Thatcherism. The Alternative Economic Strategy.-L., 1981.- 138 p.
2. Bradford S. Elizabeth: a Biography of Her Majesty the Queen.- L., 1996.- 512 p.
3. Conservative century: The Conservative party since 1900 /Ed. by A.Seldon, S.Ball.- Oxford etc.: Oxford Univ. press, 1996.- XIX, 842 p.
4. Cosgrave P. Margaret Thatcher. A Tory and her Party.-L.: Hutchinson, 1978.- 200 p.
5. Dantell W.W. Workplace Industrial and technical change.- L., 1987.
6. The Economist.-L., 1976.-Mar. 6.
7. Employment Act 1980. Ch. 42.-L.: HMSO, 1980.- 30 p.
8. Employment Act 1982. Ch. 46.-L.: HMSO, 1982.- 44 p.
9. Employment Act 1988.-L.: HMSO, 1988.- 51 p.
10. Employment Act 1989.-L.: HMSO, 1989.
11. Employment Act 1990.-L.: HMSO, 1990.- 63 p.
12. Employment Law: a TUC Briefing.- L.: TUC, 1995.- 10 p.
13. Employment Gazette.- 1988.-May.- P. 276.
14. Employment Protection Act 1975.-L.: HMSO, 1976.- 208 p.
15. Industrial Relations Act 1971.-L.: HMSO, 1971.-188 p.
16. Labour Research.- 1979.- Vol. 68.- № 3.- P. 64.
17. Moore R., Levie H. New technology and the unions / The information technology revolution.- Oxford, 1985.
18. Morning Star.-L., 1976.-Mar.1.
19. Morning Star.-1983.-Oct.7.
20. Morning Star.-1984.-Jan.26.
21. Report of 109th Annual Trades Union Congress.- L., 1977.
22. Right Approach to the economy. Outline of an economic strategy for next Conservative government.- L.: Conserv. centr. off., 1977.- 26 p.
23. Taylor R. The Fifth Estate: Britain's Unions in the Seventies.-L., 1978.
24. Tories ask Mrs. Thatcher to offer course on economy //New York Times.- 1980.- Oct. 10.
25. Trade Union Act 1984.-L.: HMSO, 1984.- 26 p.
26. Trade Union and Labour Relations Act 1974.-L.: HMSO, 1975.- 68 p.
27. TUC Report 1983.-L.: TUC, 1983.- 696 p.
28. TUC Report 1984.-L.: TUC, 1984.- 727 p.
29. TUC Report 1988.-L.: TUC, 1988.- 750 p.
30. Wages Act 1986.-L.: HMSO, 1986.- 43 p.
31. Горбик В.О. Британія: суперечності і проблеми.- К.: Політвидав України, 1980.- 101 с.
32. Вебер А.Б. Капитализм и экономическая роль профсоюзов // Рабочий класс и современный мир.- М., 1983.-№ 4.

33.Евгеньев М. Законы о профсоюзах //Профсоюзы и экономика. М., 1997.-№ 4.-С.66.

34.Жарков Б.Н. Профсоюзные права и их международно-правовая защита.-М.: Наука, 1990.-120 с.

35.Каменская И.А. "Челтенемское дело" 1984 (гражданские службы Великобритании в борьбе за профсоюзные права) //РК и СМ.-1984.-№ 6.-С.88-95.

36.Климов И.К. Британский конгресс трейд-юнионов (Великобритания).-М.:ФНПР.-1993.- 32 с.

37.Мадзоевский С., Перегулов С., Хесин Е. Правые консерваторы у власти (Итоги 2-х лет) // МЭМО.-М., 1981.-№ 6.-С.74.

38.Можжев В.Е. Антипрофсоюзное законодательство // Вестник профсоюзов.- М., 1996.- № 2.- С. 38-42.

39.Можжев В.Е. К вопросу о слиянии // Вестник профсоюзов.-М., 1994.-№ 11.-С.40-43.

40.Оболонкова М.А. Рабочий класс и социально-психологический облик английской буржуазии в начале первой мировой войны //Рабочий класс и идеологическая борьба в эпоху империализма.- Пермь: ПГПИ, 1988.- С.30-40.

41.Перегулов С.П. Лейбористская партия в социально-политической системе Великобритании.-М.:Наука,1975.

42.Песчанский В.В. Опыт британских трейд-юнионов. (Итоги 80-х годов) // Полис.- М., 1992.- № 4. С. 150-157.

43.Рабочий класс и профсоюзы. Проблемы историографии и историковедения.- М.: Наука, 1984.

44.Рабочий класс и современный мир.- М., 1981.- № 4.- С. 120.

45.РК и СМ.-М.,1987.-№ 1.-С.100.; Labour Research.-L.,1986.-Vol.75.- № 4.-P.24.

46.Степанова Н.М. Британский неоконсерватизм и трудящиеся: 70-е - 80-е годы. - М.: Наука, 1987.- 240 с.

47.Степанова Н.М. Насупление правительства М.Гэтчер на рабочее движение в Великобритании // РКиСМ.-М., 1983.- № 3.- С.93-94.

48.Трубайчук А.Ф. Классовая борьба английских шахтеров (1972-1985 гг.).- К.: КГПИ, 1988.- 48 с.

49.Ферберазер П. Британские профсоюзы: тенденции и модели развития //Рубеж.-М., 1992.- № 2.- С.143.

50.Хижный Э.К. Структурные изменения в экономике развитых капиталистических стран.- М., 1984.

51.Чернецкий С.А. Кризис британского империализма и лейбористская партия Великобритании (1970-е - середина 1980-х годов).- М.: Наука, 1988.- 192 с.

Наукове видання

Головко Світлана Григорівна

**КОНСЕРВАТИВНА ПОЛІТИКА РЕФОРМУВАННЯ
БРИТАНСЬКОГО ТРЕД-ЮНІОНІЗМУ У 1980-1990 РР.**

Авторське редагування.

Підписано до друку 20.05.99 р. Формат 60x84/16.
Папір Атісус. Гарнітура Балтика. Друк циф.дуплікагор.
Ум. друк. арк. 1,56. Обл.-вид. арк. 1,76.

Наклад 300. Зам. 63/05.

Видавництво та Друк — Товариство "Знання" України.
252005, Київ-5, вул. Червоноармійська, 57/3.
тел. 227-41-23